

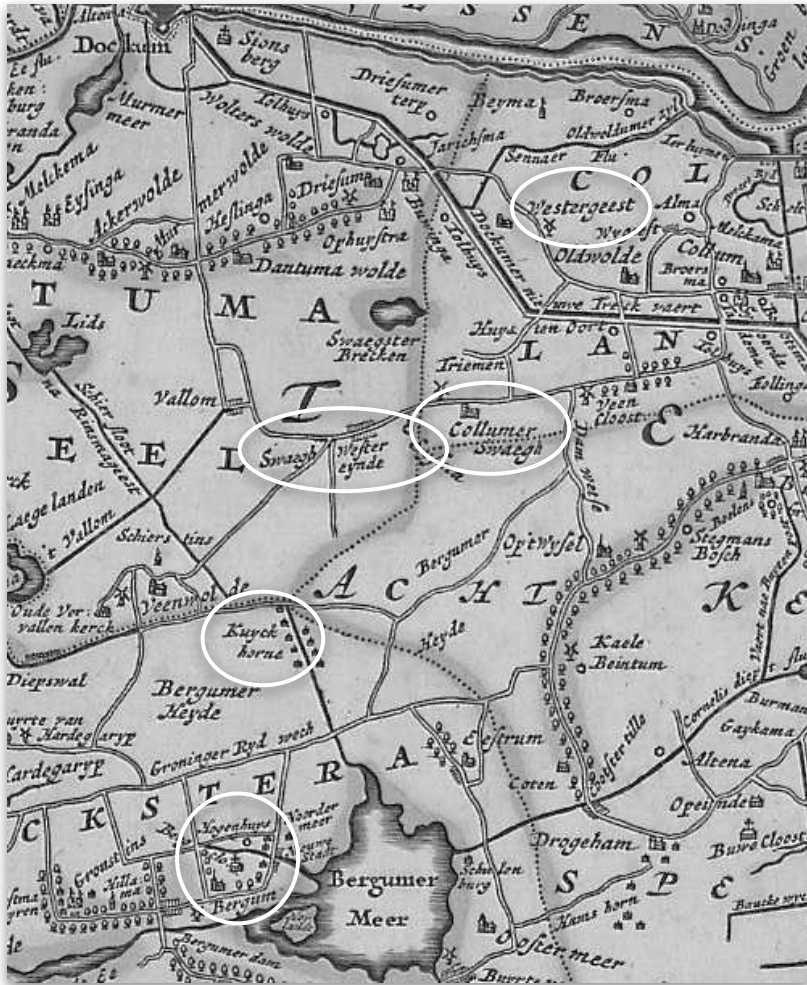
familie Hoekstra van Noordoost-Friesland

Omcirkeld is het gebied waar de familie Hoekstra zich door de eeuwen heen heeft gevestigd.

(landkaart van Nicolaas van Geelkerken, 1618)

Leven als boer in Friesland

Het gebied in Noordoost-Friesland waar de familie Hoekstra zich door de eeuwen heen heeft gevestigd, vanuit Kuikhorne en Bergum naar Westergeest, naar Zwaagwesteinde, uiteindelijk Kollumerzwaag.

(landkaart van de provincie Friesland 1670-1690, Bernardus Schotanus à Sterringa)

*Erfgoed is van iedereen.
Maar het krijgt pas betekenis als we
het verhaal erachter kunnen vertellen.*

(uit de archeologie)

© 2022 Riemer de Boer

Omslagontwerp: Riemer de Boer
Omslagillustratie: Jozef Israëls, 'Bij grootvader op schoot'.

ISBN: 9789464481198

www.bravenewbooks.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
GENERATIE I (1575-1630)	8
GENERATIE II (1605-1647)	19
GENERATIE III (1644-1716)	24
GENERATIE IV (1670-1736)	29
GENERATIE V (1697-1760)	40
GENERATIE VI (1746-1797)	51
DE FRANSE TIJD (1795-1813)	61
GENERATIE VII (1774-1842)	69
GENERATIE VIII (1811-1888)	84
GENERATIE IX (1841-1914)	96
GENERATIE X (1868-1968)	114
X.1. WILLEM PIETERS HOEKSTRA	117
X.2. CATHARINA PIETERS HOEKSTRA	139
X.3. MEINDERT PIETERS HOEKSTRA	155
X.4. JAN PIETERS 'JOHN' HOEKSTRA	163
X.5. JACOB PIETERS HOEKSTRA	183
X.7. AKKE PIETERS HOEKSTRA	199
X.8. IZAÄK PIETERS HOEKSTRA	236
X.9. JITZE PIETERS HOEKSTRA	251
Bronvermelding	262
Literatuur	263
Met dank aan	264
Stamboom van familie Hoekstra van Noordoost-Friesland	265

Voorwoord

Jarenlang had ik een foto van mijn overgrootmoeder Aafke Meints Bottema aan de muur hangen. Een statige Friese boerin met de typerend kanten muts over het gouden oorijzer. Zij was de moeder van mijn moeders moeder, de mem van beppe. Het was duidelijk te zien dat mijn moeder wel op haar leek. Ik had altijd zo'n idee dat ik het enige achterkleinkind van haar was. In 1978 overleed mijn tante Aaf, de oudste zus van mijn moeder, en toen kwam even daarna haar man, oom Rein Baarsma, bij mijn vader en mij langs in Amstelveen met een versleten reiskoffer in de hand, die gaf hij aan mij. In die koffer zaten allemaal geboorte-, trouw- en rouwkaarten, die mijn tante had verzameld. Kaarten aangaande haar ooms en tantes, haar neven en nichten, van moederskant. Haar moeder en zo ook de moeder van mijn moeder was Akke Pieters Hoekstra. De familiekaarten betreffen dan ook de familie HOEKSTRA, kinderen (8), kleinkinderen (54) en achterkleinkinderen (138) van Pieter Willems Hoekstra en Aafke Meints Bottema van Kollumerzwaag. Met al die kaarten van de familie Hoekstra kreeg ik langzaam door dat ik niet het enige achterkleinkind was, maar 1 van de 138. Met velen van hen heb ik inmiddels kennis gemaakt. Ze hebben met hun informatie en foto's bijgedragen aan dit boek.

Veel van deze familiekaarten zijn geadresseerd aan Jitze P. Hoekstra in Kollumerzwaag. Deze Jitze Pieters Hoekstra is het jongste kind van Pieter Willems Hoekstra en Aafke Meints Bottema. In de familie is bekend dat diens zoon Pieter Jitzes Hoekstra veel aan familieonderzoek heeft gedaan. Zijn onderzoek was voor mij de basis tot het schrijven in 1978 van het familieboek '12 eeuwen'. Daarin wordt de lijn van de familie Bottema gevolgd, de voorouders van Aafke Meints Bottema. In wat ik hier op papier heb gezet, wordt de lijn van haar man, van Pieter Willems Hoekstra, gevolgd. Pieter Jitzes Hoekstra moest destijds nog naar het centrale archief in Leeuwarden waar alle aktes en de kopieën van de kerkboeken van over heel Friesland waren opgeslagen. Een aantal van zijn kinderen herinneren het zich nog dat ze door hun vader bij familie in Leeuwarden werden achtergelaten, terwijl hij het archief indook. In deze tijd van digitalisering neem ik het stokje over, op internet. Geboorte-, trouw- en overlijdensaktes vanuit de burgerlijke stand van na 1811 en de doop-, trouw- en begrafenisgegevens vanuit de kerkboeken van vóór 1811 zijn op regionale websites opgeslagen, voor Friesland op www.allefriezen.nl en zodoende direct online toegankelijk. Dit heeft zich met de jaren uitgebreid met informatie over het nedergerecht, notariële archieven, het kadaster, quotisatie (belasting) gegevens, over militairen, emigranten, en daar komt steeds meer bij. Het maakt het onderzoek naar de voorouders niet alleen een stuk makkelijker, maar ook heel wat efficiënter. Met speciale zoekfuncties is het mogelijk om door dikke bestanden heen te werken en is met het sorteren op datum de chronologie gemakkelijk vast te stellen.

De aantoonbare geschiedenis van een gewone burger begint zo halverwege de 17de eeuw, toen binnen de kerken de registratie op gang kwam. De geschiedenis eindigt zo'n honderd jaar terug. Voor geboorteakten geldt een wettelijke termijn van 100 jaar waarna die pas openbaar worden, voor huwelijksakten geldt 75 jaar en voor overlijdensakten 50 jaar. Op internet zijn om die reden recente gegevens niet gepubliceerd en zal pas informatie van een overgrootouder te vinden zijn. Het idee is dat persoonlijke gegevens van een individu nog in leven niet toegankelijk moet zijn. Voor dit boek ben ik toen maar zelf bij heel wat leden van de familie Hoekstra langsgegaan. Hen benoem ik met naam en toenaam achter in het boek onder hoofdstuk 'Met dank aan'.

Dit boek over de 'Familie Hoekstra van Noordoost-Friesland' beschrijft 'het leven als boer in Friesland' door de eeuwen heen, over tien generaties, vanaf de verst teruggevonden voorouder van de familie Hoekstra in de 16de eeuw tot en met de 20ste eeuw, de periode van de familiekaarten. Die verst teruggevonden voorouder van de familie Hoekstra is **Adser Alberts**, geboren rond 1575 in Kuikhorne, onder Bergum. Met de locatie waar deze Adser Alberts woonde in Kuikhorne wordt al duidelijk hoe de naam HOEKSTRA is ontstaan. Omdat de stamboom van de familie Hoekstra bij Adser Alberts begint, is hij onderdeel van generatie I. Zo verdergaand met zijn nageslacht, van generatie op generatie, komt uiteindelijk het verhaal bij generatie X, de negen kinderen van Pieter Willems Hoekstra en Aafke Meints Bottema. De levens van hun 54 kleinkinderen (generatie XI) worden hierna afzonderlijk beschreven en foto's zijn hieraan toegevoegd. De 138 achterkleinkinderen (generatie XII) worden alleen bij naam genoemd. Hun geboortes vallen immers binnen de wettelijk termijn van 100 jaar.

In tien generaties veranderde er niet zo veel in het leven van de boer in Friesland. De boer deed zijn werk zoals zijn vader had gedaan en zoals zijn grootvader het had gedaan. Totdat het heldere licht kwam, het elektrisch licht, rond 1920, dat veranderde het zicht op het boerenleven. Niets werd meer zoals het was. De nieuwe generatie bleef niet meer op de plek waar die was geboren en grootgebracht, die trok de wijde wereld in. Ze werden geen boer meer en deden niet meer wat van hen werd verwacht. Achter elke kaart van de familie Hoekstra van Noordoost-Friesland zit een verhaal. Vaak een mooi verhaal, van in goede doen zijn, van een lang en gelukkig leven, van emigratie naar de VS en Canada, maar af en toe ook een verhaal van echtscheiding, van brandstichting, faillissement, gevangenisstraf, bombardement en ongelukken, van de dood van een kind, van de vroege dood door ziekte, van de dood door moord. De kaarten uit de verzameling van tante Aaf vragen erom om verteld te worden.

Riemer de Boer
Erm (DR), mei 2022

GENERATIE I (1575-1630)

Het was de Gouden Eeuw. Friesland maakte onderdeel uit van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Friesland was een vruchtbaar stuk land met veel boerderijen. Er was veel voedsel in Friesland, en veel handel. Het was naast Holland één van de rijkste en welvarendste gebieden van de Republiek.

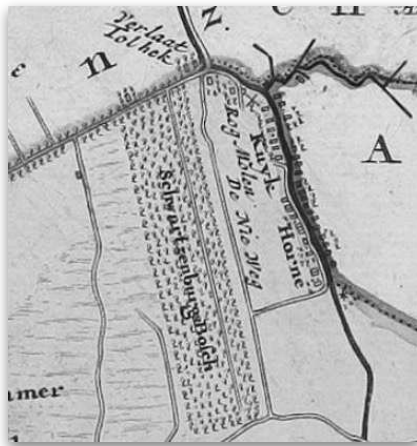
FRIESLAND in de Gouden Eeuw

In de witte cirkel is het Bergumermeer te zien, ten westen hiervan ligt Bergum, 10 km ten noorden van Bergum ligt **Kuikhorne**, de bakermat van familie Hoekstra. (landkaart van Nicolaas van Geelkercken, 1618)

Was er in de 15de en 16de eeuw nog veel strijd in en om Friesland, kwam daarna de Tachtigjarige Oorlog, het verzet tegen de Spaanse overheersing, halverwege de 17de eeuw zagen de boeren hun kans om eens zonder plundering, brandstichting, moord en doodslag, in alle rust en vrede goed te oogsten. Maakten de boeren datgene dat ze verbouwden meestal zelf op, in de 17de eeuw werd al behoorlijk grootschalig en commercieel geboerd. In 1650 produceerde de Friese boer twee keer zoveel als zijn voorvader in 1500 en bracht hij vier keer zoveel naar de markt. Ook vond er toen in Friesland een spectaculaire groei plaats in verving, vrachtvervoer en handel over zee.

Een boer was niet alleen landbouwer of veehouder voor eigen of kleinschalig gebruik, maar de boer verhandelde ook zijn waar. De producten die hij overhield zoals melk, eieren, maar ook mest en stro, of wat de boer zelf maakte zoals boter en kaas werden vervoerd naar de grote steden en daar verkocht. Daarnaast was er nog een extra bron van inkomsten: *turf*. Er was veel vraag naar turf indertijd. Met name toen in de middeleeuwen in Noordwest-Europa de stedelijke bevolking alsmear bleef groeien en hout steeds schaarser werd, kwam turf op grote schaal als brandstof in gebruik. Turf als brandstof voor ovens, brouwerijen, distilleerderijen, kokerijen en dergelijke maakte de industrialisatie in de gouden eeuw mogelijk. Ook als huisbrandstof was turf in de periode die wel de kleine ijstijd wordt genoemd onontbeerlijk.

ADSER ALBERTS was zo'n boer. Hij was boer én veenbaas in Kuikhorne. Kuikhorne ligt ten oosten van Leeuwarden, ten zuiden van Dokkum. Kuikhorne werd gezien als een buerschap van Bergum, ook al ligt het er 10 kilometer vandaan. Als een drielandpunt ligt het verdeeld in de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel en Tietjerksteradeel, die begrensd werden door de rivier Zwette (zwette is een ander woord voor 'grens').

KUYKHORNE

(landkaart Tietjerksteradeel, Schotanusatlas 1718)

Kuikhorne ligt op een kruising van waterwegen. Daar ontstaat de hoek. *Horne* uit Kuikhorne is een oude benaming voor 'hoek' (denk aan Hoorn en Uithoorn), op z'n Fries *herne*. Kuikhorne op z'n Fries is *Kûkherne*. *Kûk* kan afgeleid zijn van het Keltische *keukja*, wat 'kromming' of 'bocht' betekent (vergelijk Cuijk in Brabant). *Ceuclum* is daar de Latijnse variant van. Kuikhorne zou dan letterlijk 'bochthoek' betekenen of iets als 'in de hoek van de bocht'.

Adser Alberts moet rond 1570 in Kuikhorne zijn geboren, als zoon van ene Albert en broer van Harcke Alberts. Hoe verder in de tijd hoe schimmiger het wordt. Veel informatie is te halen uit kerkboeken. De kerk registreerde gegevens van dopen, trouwen en begraven van haar kerkleden en van de overige kerkelijke aangelegenheden zoals de belijdenis en lidmaatschap. Vanuit Kuikhorne kerkte men in de hervormde gemeente van Bergum, die pas in 1679 is begonnen met de registratie. Vóór die tijd is nog het een en ander te achterhalen uit de hypotheekboeken of wat op het gemeentehuis onder 'bevolking inschrijvingen' werd geno-

teerd, voor Kuikhorne bij de gemeente Tietjerksteradeel, zoals dat Adser Alberts curator of voogd is over de kinderen van zijn broer Harcke Alberts en diens vrouw Geeske Hendriks. Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel is o.a. te halen dat Adser Alberts een vrouw had met de naam **Rinske Sweitses**. Hij moet rond 1595 met haar zijn getrouwd. Rinske kan geboren zijn rond 1570. Ze was een dochter van Sweitse Gerbens en Siuck Jellama. Bekend is ook een zus van haar, Wyske Sweitses, getrouwd met Steven Ottes. Deze zwager Steven Ottes is dan weer aangesteld als curator over de kinderen van Adser en Rinske. Rinske haar moeder Siuck Jellama, geboren rond 1540 in Bergum was een dochter van Wybe Melles Jellama en Saep Meyerts van Haersma. Dat klinkt van adel en dat was het ook, alleen wel verarmde adel. Wybe Melles Jellama staat gewoon vermeld als 'boer' in Bergum. Ook al in die tijd trouwde verarmde adel met 'nieuw geld'. Adser Alberts was door goed boeren en slimme handel een rijk man geworden.

Het leven van Adser Alberts en Rinske Sweitses viel precies in de periode van de **Reformatie**. De roomse kerk werd in 1580 al officieel afgeschaft en verboden. Eeuwenlang was binnen heel Europa, dus ook binnen Friesland, het katholicisme het meest beleden geloof. Eind 16de eeuw maakte de Reformatie daar abrupt een einde aan. De beeldenstorm was in augustus 1566, waarin de burgers uit protest tegen de macht van de rooms-katholieke kerk de beelden uit de kerk trokken en vernietigden. Pas in 1580 werd officieel de roomse kerk afgeschaft en verboden. De overgang van de katholieke leer naar de hervorming nam nog tientallen jaren in beslag. De meeste kloosters waren al verwoest of in brand gestoken, of stonden vaak leeg, onbewoond en geplunderd. Ook in Bergum was er een

klooster, het Bergumerklooster, naast de kerk, in de 12e eeuw gesticht door de Reguliere Kanunniken. Dit klooster was gewijd aan Sint-Nicolaas. Ook dit klooster werd eind 16de eeuw afgebroken of in brand gestoken. Monstransen, kelken en andere gouden en zilveren voorwerpen uit de kerken moesten aan de overheid worden uitgeleverd. De op-

brenghen waren bestemd tot onderhoud van predikanten, schoolmeesters en armen, maar er werd heel wat verduisterd. Daar bleef het niet bij, hele stukken land werden ten eigen bate vervreemd. Wat er overbleef, met name de kerkgebouwen, namen de hervormden over en maakten die zich eigen. De kerk werd ontdaan van de beelden, de schilderijen en versieringen. De muurschilderingen in de kerk werden witgekalkt. Het koor werd leeggemaakt, het altaar afgebroken en daarmee verdween de verhevenheid van die plek. Delen van het altaar werden vaak hergebruikt als eerste trede van de trap naar de preekstoel of als drempel bij de deur.

De voornaamste plaats werd de preekstoel. Van een vierende kerk werd het een ‘verkondigingskerk’. De Bijbel op de kansel nam daarbij de voorname plaats in. De kerkbanken voor de vrouwelijke en de mannelijke gemeenteleden werden van elkaar gescheiden door het gangpad. Aan de ene kant waren de banken voor de vrouwen, met een open rugleuning voor de rokken. Aan de andere kant waren de banken voor de mannen, deze banken waren voorzien van lezenaars. Mannen konden immers lezen. Er ontstond een grote stroom van bekeerlingen tot de Hervormde Kerk. Elke gemeente moest overgaan tot het uitkiezen van bekwame hervormde predikanten en onderwijzers. Eigenbelang was hierbij een machtige drijfveer. Zo zag de kerk de vloed van ‘werkloze’ priesters en monniken op zich afkomen, die erop hoopten hun betrekking, in een andere vorm dan wel, te kunnen hervatten, maar vooral om hun staatspensioen te behouden.

De nieuwe kerk werd de ‘(Nederduitse) Gereformeerde Kerk’ genoemd, die inmiddels de staatskerk van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was geworden. Na 1816 heette de kerk officieel de *Nederlandse Hervormde Kerk*. Gereformeerd of hervormd werden ook toen al door elkaar gebruikt. In de kerkboeken heeft men het over de ‘Hervormde Gemeente’ en dat wordt in dit boek dan ook aangehouden.

Het kwam ook voor dat men ondanks de reformatie bij het oude geloof wilde blijven. Er ontstonden schuilkerken voor de ‘roomsgezinden’ maar ook voor de ‘doopsgezinden’, die zich al begin 16e eeuw in Friesland hadden afgesplitst van de Lutherse reformatie. Hun diensten werden wel gedoogd, maar ze mochten geen opvallend gebouw hebben. Het kerkgebouw mocht niet herkenbaar zijn als kerk, zodat er de ‘schuilkerken’ ontstonden, vaak in een omgebouwde boerenschuur. De doopsgezinden of dopers werden ook wel *mennonieten* of *menisten* genoemd naar hun leider Menno Simons. Menno Simons was naast de bekende kerkhervormers als Luther, Calvijn en Zwingli in zeker opzicht de enige Nederlandse kerkhervormer. Hij was rond 1530 priester in Pingjum in Friesland. Hij kreeg twijfels over de leer en begon zelf de Bijbel te lezen, op zoek naar antwoorden. Hij leerde dat een christen geen geweld gebruikt, naar het voorbeeld van Jezus, en zich toelegt op goede daden. In 1536 sloot Menno Simons zich aan bij de *dopers*, een stroming die begin 16de eeuw al ontstond in Zürich in Zwitserland. De dopers waren de eersten die radicaal de breuk met de officiële Rooms-Katholieke Kerk voltrok, nog voor de Reformatie. Dopers waren afkerig van de staat en verwierpen de staatskerk, rooms-katholiek of hervormd. Ze waren tegen de eed, tegen het ambt en tegen de militaire dienst. Doopsgezinden kennen geen dogma's en geen kerkelijk gezag. Met geen ander fundament dan Jezus Christus laten zij elkaar vrij in het geloof. De benaming ‘dopers’ heeft te maken met hun specifieke kijk op de doop. In plaats van vlak na de geboorte de doop te laten plaatsvinden, zoals dat bij de andere kerken gebruikelijk is, kennen zij de volwassenendoop op vrijwillige basis. Allereerst werd er de belijdenis afgenomen, en daarna liet men zich dopen. Met de kinderdoop werd destijds het

kind ook ingeschreven in het stadsregister. Er was toen nog geen burgerlijke stand, zoals we die nu kennen. Doordat het gedoopt zijn een belangrijk onderdeel was van de identiteit van de burger werden degenen die de zuigelingendoop niet erkenden als ondermijners van de stedelijke eenheid beschouwd. Hoe vreedzaam de dopers ook waren, ze werden in die tijd als kettters vervolgd en terechtgesteld. Toch was er een behoorlijke aanhang. In Friesland was er een tijd dat ongeveer een kwart van de bevolking dopers was. Het was een kring van intimi die met elkaar trouwden en elkaar op vele vlakken hielpen. Zo'n gemeenschap was er in Surhuisterveen, die vanaf 1560 een registratie bijhield van hun doopleden, die bewaard is gebleven. In Damwoude was er ook al vanaf het eind van de zestiende eeuw een doopsgezinde gemeente. In Kollumerzwaag ontstond tussen 1600 en 1620 een menistengemeente. Ook in Veenwouden ontstond er rond diezelfde periode een gemeenschap van dopers, nog dichter in de buurt van Kuikhorne. Al is het niet te achterhalen, het vermoeden is dat Adser Alberts doopsgezind moet zijn geweest. Doopsgezinden werden door de overheden uitgesloten van alle overheidsfuncties. Ze mochten ook geen lid zijn van de gilden. Ze werkten daarom vaak in de (geld)handel. In de Gouden Eeuw kwam om die reden een grote groep menisten tot grote welvaart. Zo ook Adser Alberts.

Adser moet een rijk man zijn geweest. Naast dat hij boer was, handelde hij in turf. Als men even het geld er niet voor had, dan kon Adser wel de turf leveren met een uitgestelde betaling tegen een vastgestelde rente. Turf was het goud van die tijd. Turf werd ook wel 'het bruine goud' genoemd. Handel hierin bracht veel geld op, vooral waarschijnlijk ook omdat de arbeiders die destijds het turf moesten steken er een hongerloon mee verdienden. In de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel komen schuldverklaringen voor waarin veelal een echtpaar een schuld heeft bij Adser Alberts en zijn vrouw Rinske Sweitses, *echtelieden in de Kuikhorne*. De schuld werd aangegaan *wegens koop van turf* of *wegens geleverde turf*. Onderpand kon dan zijn *mijn huizinge* of *mijn nieuwe turfschuit*. Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 2 december 1617:

Sipke Abis en Folck Pitedr, echtelieden in de Kuikhorne onder Bergum, verklaren f 50 schuldig te zijn aan Adser Alberts en zijn voorkinderen bij Rints Suetsedr, wegens koop van turf.

Voor de namen had men toen nog geen vaste schrijfwijze. Men schreef de naam vaak fonetisch op. Met het begrip *voorkind* werd over het algemeen een kind bedoeld dat vóór een huwelijk is geboren, dat kon ook een kind zijn uit een voorgaand huwelijk. Hiermee wordt al aangegeven dat Rinske Sweitses op 2 december 1617 niet meer in leven is, maar ook dat Adser Alberts alweer een nieuwe relatie had, met een kind. Drie jaar later wordt Adser Alberts vermeld met zijn tweede vrouw **Sjouck Tjallings**.

Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 28 november 1620:

Ouren Bartelsz en Sydts Ryencksdr, echtelieden, wonende bij Bergumerveen onder de klokslag van Hardegarijp, verklaren f 50 schuldig te zijn aan Adtsaer Albertsz en Syouck Tyallingsdr, echtelieden in de Kuikhorne, wegens geleverde turf; onderpand: mijn nieuwe turfschuit; Ouren tekent met merk, kloet; getuige: Pieter Albertsz; tekent met merk, vork.

Pieter Alberts zou dan een broer van Adser Alberts kunnen zijn. Hij tekent met een *vork* als merk. Dat ‘tekenen met merk’ is een gebruik dat werd gedaan in plaats van een handtekening, veelal omdat de degene niet kon schrijven. Het was een teken dat als een eigen merk-teken werd gebruikt. Het prijkte ook boven de vooringang van de boerderij of was als brandmerk op het vee.

Adser Alberts' eerste vrouw Rinske Sweitses moet rond 1615 zijn overleden. Ze is dan om en nabij de 45 jaar. Na het overlijden van Rinske bleef Adser achter met zes nog minderjarige kinderen. Deze kinderen van Adser Alberts en Rinske Sweitses waren geboren in Kuikhorne tussen 1595 en 1613:

1. Albert, 2. Sjouckje, 3. Antje, 4. Sweitse, 5. **Harcke**, 6. Gerben.

Rond 1617 trouwde Adser Alberts (47) met Sjouck Tjallings (22). Sjouck, geboren rond 1595, is zo'n 25 jaar jonger dan Adser, even oud als zijn oudste zoon Albert Adsers. Sjouck was een dochter van Tjalling Wytseys van Veenwouden. Adser Alberts en Sjouck Tjallings hebben elkaar waarschijnlijk leren kennen binnen de doopsgezinde gemeente van Veenwouden. Met Sjouck Tjallings kreeg Adser Alberts nog twee kinderen, geboren in Kuikhorne: 7. Tjalling (1617) en 8. Geertje (1620).

Adser Alberts leende ook geld uit tegen rente. Een eigen bank van lening. Dat mag wel aangeven dat Adser Alberts over genoeg kapitaal beschikte. Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 28 november 1620:

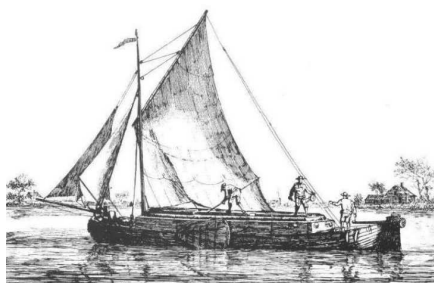
Harmen Luitjeszoon en Geertyen Eesma, echtelieden in de Kuikhorne, verklaren f 175 schuldig te zijn aan Adtsaer Albertsz en Syouck Tyallings, echtelieden aldaar; onderpand: onze nieuwe huizinge en molen in de Kuikhorne, thans in aanbouw; de lening is daarvoor ook gebruikt.

Turfstekers, kopergravure 17de eeuw

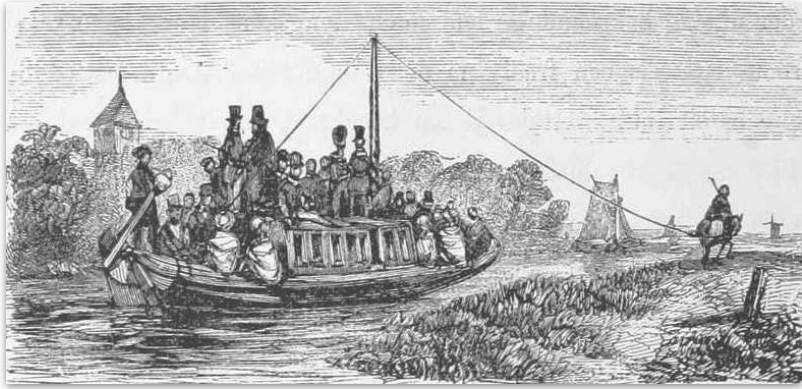
Rond 1450 was de vervening in Kuikhorne al aan de gang door het Sint-Nicolaasklooster van Bergum. Vermoedelijk hebben de monniken van dit klooster de Kuikhornstervaart gegraven om het veen vanuit het Bergumermeer te kunnen bereiken en zo af te voeren.

Het vervoer van turf ging over de trekvaart op een schuit, een praam, een tjalk of pont met een zeil, een *skûtsje* op z'n Fries. Zo werden de stedelingen voorzien van deze zo benodigde en gewilde brandstof. Zo stond Kuikhorne in nauw contact met Leeuwarden, met de schuit via de trekvaart binnen een goed uur bereikbaar. Handelswaren gingen op de schuit over en weer. Niet alleen turf en de boerenproducten als melk en kaas werden op die manier naar de grote stad vervoerd, maar ook koeien naar de veemarkt in Leeuwarden. Op de weg terug namen de schuiten producten uit de stad mee. Biertonnen werden vanuit de brouwerij in Leeuwarden op schuiten geladen en die gingen o.a. naar Bergum, naar de *tappersneeringhe* 't Roodhert in Bergum van Jan Mackes en zijn vrouw Jantien Pyters. Uit hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 30 april 1643:

de Turfschuit

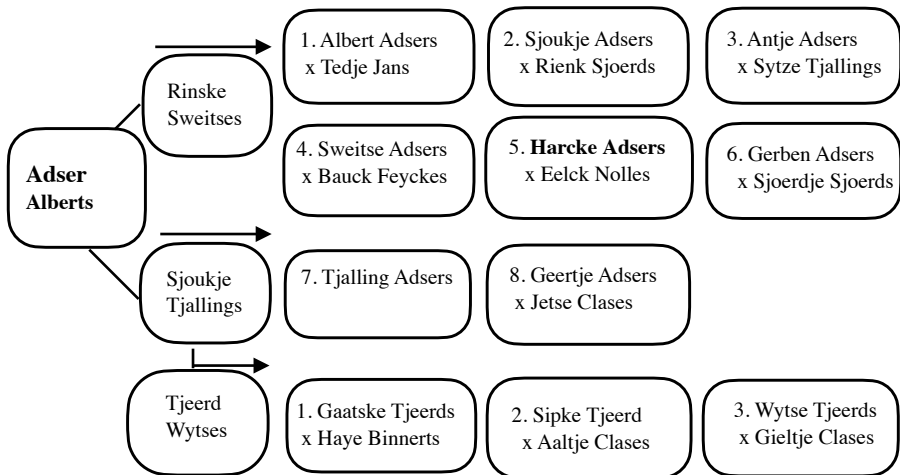
Jan Mackes en Jantien Pyters, echtelieden, herbergiers te Bergum, zullende de "tappersneeringhe" per 1 mei 1643 te Bergum in 't Roodhert beginnen, verklaren f 400 schuldig te zijn aan Pyter Sibrants, biersteker, en Grietie Eepes, echtelieden te Leeuwarden; de lening is verstrekt op onze nieuw gekochte huizinge, door ons in koop bekomen van Symen Mackes; bij voldoende afname van bier zal geen rente verschuldigd zijn...

Het vervoer over water was in de 17de en in de 18de eeuw veel beter te doen dan over de wegen. Men nam toen gebruik van de *trekschuit* voor vervoer van vracht, maar ook van passagiers. De trekschuit ging over de trekvaart. Naast de trekvaart liep een jaagpad waarop het paard kon lopen dat de trekschuit voorttrok. De eerste Friese trekschuit voer in 1646 tussen Harlingen en Leeuwarden. In 1647 kwam de trekweg tussen Dokkum en Leeuwarden gereed. In 1661 tussen Leeuwarden en Sneek. De trekvaart was de snelweg van die tijd, want het vervoer kon er recht toe recht aan overheen, maar snel ging het nog niet, zeer langzaam zelfs, 6 km per uur. Maar comfortabel reisde men, zonder schudden en lawaai. Haltes waren vaak een herberg voor wat te eten of te drinken. Men vertrok op vaste tijdstippen en men kwam ook op van tevoren aangegeven tijden op de bestemming aan. Het begin van een echte dienstregeling, die met de postkoets niet zo nauwkeurig kon worden gedaan. De trekschuit kan daarom wel gezien worden als het begin van het openbaar vervoer. In de winter, wanneer het water was bevroren, werd er natuurlijk niet gevaren en moest een reis soms langdurig worden uitgesteld. Niet als men zelf een arrenslede had, dan ging men individueel op pad. De bevroren trekvaarten werden als gladde snelwegen. Veel sneller dan de trekschuit kwam men op de plaats van bestemming aan. Of op de schaats. Voor wie zich in de zomer geen dure trekschuit of koets kon permitteren, werd in de winter de wereld op de schaats opeens een stuk kleiner. Op één dag kon men op de schaats grote afstanden afleggen die men normaal per voet niet had kunnen doen. Zo ging men in de winter op de schaats bij verre familieleden op bezoek, die men anders binnen een dag niet had kunnen bereiken.

tegeltableau schaatsers en arrenslee,
18de eeuw

De kinderen van Adser Alberts en zijn eerste vrouw Rinske Sweitses waren volwassen aan het worden en verlieten de daaropvolgende jaren het huis. In het jaar 1617 dat Adser voor de tweede keer trouwde, trouwde ook zijn oudste dochter Sjouckje Adszers met Rienk Sjoerds en ze gingen wonen in Hardegarijp. Rienk Sjoerds staat vermeld als curator over de kinderen van Adser Alberts en Rinske Sweitses, dat betekende dat hij curator werd over zijn nog onvolwassen zwagers Sweitse, Harcke en Gerben. De andere twee oudste kinderen volgden hierna, die waren in 1629 zeker al getrouwd, blijkt uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 30 december 1629:

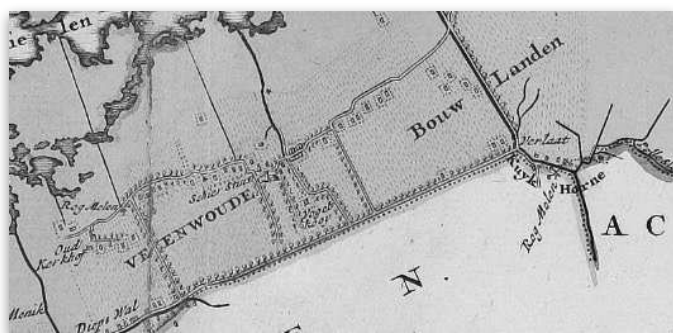
Albert Adszersz te Twijzel, mede voor zijn vrouw Tedtje Johannesdr, verklaart f 100 tegen 6% rente schuldig te zijn aan Sytze Tjallingsz en Antie Adszersdr, echtelieden te Veenwouden.

Albert Adszers trouwde met Tedje Jans en ze woonden in Twijzel. Zijn kinderen liet hij dopen in de hervormde gemeente van Twijzel. Antje Adszers trouwde met Sytze Tjallings, een broer van haar stiefmoeder, en ze woonden in Veenwouden. Albert Adszers heeft hier een schuld bij zijn zus Antje Adszers en haar man Sytze Tjallings.

Adser Alberts overleed rond 1630 en werd 60 jaar, voor die tijd een hele leeftijd. Zijn vrouw Sjouck Tjallings (35) bleef achter met de kinderen: de drie stiefzonen Sweitse, Harcke en Gerben en de twee eigen nog minderjarige kinderen Tjalling en Geertje, van haar en Adser. Een oom van haar genaamd Ryckle Alleszoon, getrouwd met Hepck Wytse, zus van haar vader Tjalling Wytse, was curator over haar twee kinderen, blijkt uit de hypotheekboeken Tietjerksteradeel, 11 juni 1633:

Willem Hessels, wonende onder Bergum, mede zijn vrouw Mincke Wolters, verklaart f 40 tegen 6% rente schuldig te zijn aan Ryckle Alleszoon te Veenwouden, als curator over de twee jongste weeskinderen van wijlen Adser Albertszoon bij Siouck Tiallingsdochter.

De eerste van Sjouck haar drie stiefzonen die ging trouwen was Sweitse Adsers, die trouwde rond 1635 met Bauck Feyckes, en die bleven wonen op de boerderij in Kuikhorne. Hier kwam een nieuwe vrouw des huizes. Stiefmoeder Sjouck, van zo'n beetje dezelfde leeftijd, kon wel vertrekken. De ouders van Sjouck Tjallings woonden in Veenwouden en inmiddels was ook haar stiefdochter Antje Adsers getrouwd met haar broer Sytze Tjallings en die woonden ook in Veenwouden. In Veenwouden leerde Sjouck Tjallings de dorpsrechter Tjeerd Wytse kennen, waarschijnlijk binnen de doopsgezinde gemeenschap van Veenwouden. Rond ook het jaar 1635 trouwde Sjouck Tjallings met Tjeerd Wytse, dorpsrechter van Veenwouden en assessor van Dantumadeel. Sjouck was toen al 40 jaar.

VEENWOUDEN, links, ten opzichte van **Kuikhorne**, rechts.

Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, 30 december 1639:

Jie Jouwerts, Veenwouden, verklaart f 100 schuldig te zijn aan Syouck Tiallinghsdr, thans huisvrouw van bijzitter Tiaerd Wytse, aldaar.

Bijzitter of assessor is degene die in een bestuur of tijdens rechtspraak naast de voorzitter zit, tegenwoordig een wethouder. Met haar eigen twee kinderen Tjalling en Geertje ging Sjouck Tjallings bij Tjeerd Wytse in Veenwouden wonen en met hem kreeg ze nog drie kinderen: Gaatske (1636), Sipke (1638) en Wytse (1640).

Op de boerderij in Kuikhorne bleven de stiefzonen Sweitse, getrouwd met Bauck Feyckes, Gerben en Harcke Adsers achter. Gerben Adsers trouwde op 13 november 1641 op het stadhuis van Leeuwarden met Sjoerdje Sjoerds of volgens de akte 'Siurdke Siurds' en ze gingen wonen in Hardegarijp.

Harcke Adsers trouwde in 1643 met Eelck Nolles en die bleven in Kuikhorne wonen en zo kwam er opnieuw een nieuwe vrouw op de boerderij. Alleen Eelck was een stuk jonger. Sweitse Adsers en zijn vrouw bleven hoofdbewoner en Harcke Adsers en zijn vrouw nevenbewoner.

Uit de hypotheekboeken Tietjerksteradeel, 22 november 1645:

Jacob Jans en Marij Clasesdr, echtelieden te Oenkerk, verklaren f 214 tegen 5% rente schuldig te zijn aan Siouck Tjallings, weduwe van Tiaerdt Wytses in de Feenwouden (Veenwouden) en aan Tjallingh Adsers en Geertsen Adsers, kinderen van wijlen Adser Alberts (aan Siouck f 175, aan Tjallingh en Geertsen Adsers f 39), wegens restant koopsom van de molen en de huizinge in de Kuikhorne.....

Hieruit blijkt dat Tjeerd Wytses al is overleden en dat Sjouck, dan rond de 50 jaar, opnieuw weduwe is. In de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel staan hierna schuldverklaringen waarbij een echtpaar een schuld heeft bij Sjouck Tjallings, *weduwe van Tiaerdt Wytses, in leven bijzitter van Dantumadeel*. Ook lijkt hieruit naar voren te komen dat de twee kinderen van Sjouck Tjallings en Adser Alberts nog steeds niet zijn getrouwd. Tjalling en Geertje moeten in 1645 respectievelijk zo'n 28 en 25 jaar zijn geweest. Pas rond 1660 verliet Geertje Adsers, dan al rond de 40 jaar, het huis in Veenwouden en trouwde met Jetse Clases en ze bleven wonen in Veenwouden. In mei 1663 trouwde Jetse Clases alweer, met Antje Alles, in de hervormde gemeente van Hardegarijp, waar uit mag blijken dat Geertje voor die tijd is overleden. Even voor dit huwelijk werd er een dochter van Jetse Clases geboren met de naam Geertje, en als moeder wordt vermeld Geertje Adsers. Het zal zo zijn geweest dat Geertje in het kraambed overleed en zo het kind naar haar werd vernoemd.

Tjalling Adsers, zoon van Sjouck Tjallings en Adser Alberts, wordt samen vermeld met zijn moeder, wellicht woonde hij bij haar in Veenwouden en bleef ongehuwd. De laatste vermelding van Sjouck Tjallings in de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel is van 24 maart 1656, daarna zal Sjouck zijn overleden.

GENERATIE II (1605-1647)

Als zoon van Adser Alberts en Rinske Sweitses werd rond 1610 in Kuikhorne **HARCKE ADSERS** geboren. Rond 1615 overleed zijn moeder. Harcke was toen nog maar 5 jaar, Zijn vader Adser Alberts hertrouwde met de veel jongere Sjouck Tjallings. Rond 1630 overleed zijn vader en in 1635 hertrouwde zijn stiefmoeder, die naar haar nieuwe man in Veenwouden vertrok. Harcke bleef met zijn broers Sweitse en Gerben achter op de boerderij in Kuikhorne. Harcke was toen rond de 25 jaar en nog niet getrouwd. Broer Sweitse trouwde ook rond 1635 met Bauck Feyckes van Veenwouden en ze bleven wonen in Kuikhorne. Broer Gerben Adsers trouwde in 1641 met Sjoerdje Sjoerds en ze gingen wonen in Hardegarijp. En als laatste Harcke Adsers (33) trouwde rond 1643 met **Eelck Nolles** (23) en die bleven ook wonen in Kuikhorne.

De ouders van Eelck Nolles en van Harcke Adsers waren beiden doopsgezind en via die gemeenschap hebben Harcke en Eelck elkaar hoogstwaarschijnlijk leren kennen. Eelck Nolles werd geboren rond 1620 in Hardegarijp als dochter van Nolle Jans of Noldus (Arnoldus) Jansen en Siouck of Siewuwe Sjoerds. Bekend zijn drie kinderen, geboren in Hardegarijp: 1. Jeltje (1617), 2. **Eelckje** (1620), 3. Sjoerd (1623). Hardegarijp ligt even ten noorden van Bergum. In 1636 verkopen de ouders van Eelck Nolles hun huis in Hardegarijp en gaan dan wonen in Bergum. Uit de hypotheekboeken van Tietjerksteradeel, koopcontract 20 april 1636:

Nolle Jansz en Siuck Syoerdsdr, echtelieden te Hardegarijp, verkopers; Rienck Juckes en Ricxt Eertsdr, echtelieden te Wirdum, kopers van een huizinge en schuur c.a., met de ontruiming der landen, staande en gelegen te Hardegarijp.

De kinderen verhuisden mee. Eelckje was toen rond de 16 jaar. Jeltje Nolles, de oudste zus van Eelckje, gaat als eerste het huis uit, die trouwde op 15 januari 1638 in de gemeente Dantumadeel met Tjaardt Takes van Rinsumageest, met vermelding *zij is geassisteerd met haar vader Nolle Jans*. Van broer Sjoerd Nolles is niet veel terug te vinden. Hij zal binnen de doopsgezinde gemeente zijn getrouwd. Waarschijnlijk is hij de vader van Nolle Sjoerds die onder generatie IV in de doopsgezinde gemeente van Surhuisterveen trouwde met Antje Adsers, een kleindochter van Harcke Adsers en Eelck Nolles.

Harcke Adsers was boer en woonde in bij zijn broer Sweitse Adsers en diens vrouw en kind in Kuikhorne. Ze handelden ongetwijfeld net als hun vader ook in turf, maar bovenal waren ze boer. Nu was de ene boer de andere niet. Er was wel enig verschil, verschil in klasse met name.

Er waren keuterboeren, boeren die een klein boerderijtje, een keuterij of een *kot*, hadden, maar niet in hun eigen onderhoud konden voorzien en bij een andere boer of op een fabriek moesten bijwerken. Keuterboeren hadden geen grond, dan alleen het erf om hun boerderijtje, hun keuterij heen, waar wat kippen scharrelden en misschien één of twee koeien stonden. In de kerkboeken worden ze genoteerd als *boerenknecht*, *knecht*, *arbeider* of *dagloner*.

Een boer slijpt zijn zeis
Caspar Luyken, rond 1700.

Er waren boeren van een middenklasse, omschreven als ‘redelijk welgesteld’, die konden wel in hun eigen onderhoud voorzien. In de kerkboeken staan ze vermeld als *huisman*, of meer gespecificeerd *gardenier*, een teler van aardappelen en groenten, of *veehouder*. Dit waren boeren die aan huis bleven om hun werk te doen, vaak met behulp van een of meerdere knechten, en een meid om de boerin in de huishouding te helpen. Een huisman had vaak meerder stukken land, weiland met veel koeien, een aantal paarden en bouwland om het een en ander op te verbouwen.

De boeren van de hoogste klasse waren de herenboeren, dat waren rijke, welgestelde boeren, die hadden bezit over veel bouwgrond, veel weiland, een veestapel en vele paarden. De rijke boeren deden het boerenwerk vaak zelf niet meer, maar hadden knechten en meiden in dienst die al het werk op de boerderij voor hen deden. In de kerkboeken worden ze vermeld als *boer* of *landbouwer*. De herenboer had het voor het zeggen. Arbeidsvoorwaarden waren er toen ook wel, alleen meer ten gunste van de werkgever dan van de werknemer. In de 17de eeuw was de sociale gelijkheid ver te zoeken. De sociale structuur was destijds als volgt ingedeeld: 1. de landjonkers en het patriciaat, 2. de (heren) boeren, 3. de middenstand: handelaren, molenaars, ambachtslieden e.a. (incl. predikanten e.d.), 4. arbeiders, dagloners en geofende werklieden, zoals timmerknechten e.d. Harcke Adsers en zijn broer Sweitse Adsers behoorden tot klasse 2. van de *welgestelt boer*.

Boerenerf met melkende meid, Pieter de Goeje

De meeste boerenbedrijven in Friesland hadden een gemengd bedrijf. Er was landbouw en er werd vee gehouden. In de landbouw teelde de boer granen, zoals haver, tarwe, diverse soorten erwten en bonen, ook vlas. Graan werd aan molenaars, gortmakers, aan bakkers en aan opkopers verkocht. Bonen en erwten werden privé

verkocht, maar ook aan opkopers en transporteurs, die soms met de praam langskwamen om ze in de steden verder te verkopen. De landbouwgronden, vooral die in de zandstreken, hadden mest nodig om voldoende productie te verzekeren. Mest was, als het ware, een belangrijk product. Het kon dan ook verkocht worden. Mest werd vaak naar Holland geëxporteerd, via de havens van Harlingen en Stavoren.

De boer hield als vee: koeien, schapen en geiten. Varkens kwamen ook voor. Natuurlijk werden kippen gehouden en ook ander pluimvee. Koeien waren nog niet van een speciaal ras of soort, maar de meesten waren vaal van kleur of bruin-bont (zie de koeien van Potter). De koeien werden 's zomers op het land gemolken, en de melk moest naar de boerderij gedragen worden. In de winter stonden de koeien op stal. De melk werd gebruikt, in het dorp verkocht, of ook op de weekmarkten van de nabijgelegen steden verhandeld. De melk werd gekarnd in de karnton; dat gebeurde in de melk- en karnkelder, onder het woonhuis. Kaas en boter werd privé, maar ook aan opkopers verkocht. Koeienhuiden werden verkocht aan de schoenmaker. De koeien kregen kalveren en zo werd er ook in vee gehandeld. De verkoop gebeurde op de plaatselijke markten, maar met name ging men daarvoor naar de wekelijkse veemarkt in Leeuwarden.

Hoeveel een boer kon verhandelen of verkopen hing af van de productie. Hoe meer overschot, des te meer er verhandeld kon worden. De boer had ook paarden, niet voor de handel, maar voor het werk, om de ploeg voort te trekken en voor de boerenwagen, en voor de koets. Boeren zorgden voor hooi voor het vee, dus moest er genoeg hooiland zijn. Ook werd er hooi naar Holland geëxporteerd voor de vele paarden daar.

Harcke en Sweitse Adsers deden al dit werk vaak niet alleen. Een beetje boer had een knecht en een meid in dienst, of meerdere. De boerenknechten deden in opdracht van de boer de werkzaamheden op het land, de boerenmeiden werkten in opdracht van de boerin in het huishouden. Ze werden ingedeeld met aan rang gerelateerde namen: *grutfeint* is hoofdknecht, *feint* is knecht, *jonge* is jonge knecht, *grutfzaam* is hoofdmeid, *zaam* is meid, *ûnderzaam* is ondermeid, *lytszaam* is jonge meid.

De *feinten* deden voornamelijk het zware werk, zoals gras maaien, hooien en het verbouwen van gewassen, het ploegen, zaaien en oogsten. Het koren werd gezaaid en als het rijp was gemaaid, bij elkaar gebonden, op het land te drogen gezet en daarna in de schuur opgeslagen, daarna gedorst, het verwijderen van de graankorrel. Het gras werd gemaaid, gedroogd en gekeerd, waarna het werd opgeslagen op de hooizolder.

De Ploeger, Anton Mauve

De *faamen* werkten met de boerin in de huishouding, maar ook in de tuin: ze deden de groente- en fruitteelt, conserveerden na de oogst, verzorgden de kippen, eieren rapen en slachten, en molken de koeien. Hun leven bestond uit volle dagen hard werken.

Boerenmeid
A. Schelfhout

Knechten en meiden hadden ook wel voordelen wanneer ze bij een goede boer aan het werk waren. De boer voorzag hen in kleding en ze aten mee of konden ook wel onderdak krijgen op de boerderij. Van huis uit hadden ze slechte voeding gehad, voornamelijk roggebrood en aardappels, weinig vlees of melkproducten. Vanaf hun 14-15de jaar als inwonend meid of knecht op de boerderij kregen ze vlees en melk, beter eten dus, maar nauwelijks vrije tijd of vrijheid. Hun loon droegen ze af aan hun ouders. Vanaf 18 jaar werden ze gezien als financieel zelfstandig en mochten ze hun

loon houden. Tussen hun 23ste en 35ste jaar is het huwelijk en beginnen ze aan hun eigen huishouden. Sommige knechten of meiden werden onderdeel van het boerengezin, vooral wanneer de boerendochter zwanger raakte van een van de *feinten*. Andersom kwam natuurlijk ook voor, dat een boerenzoon een *zaam* bezwangerde. Vaak om schande te voorkomen, moest er toch worden getrouwd. Zo kon een *feint* een boer worden en een *zaam* een echte boerin.

Kinderen van Harcke Adsers en Eelck Nolles, geboren in Kuikhorne:

1. **ADSER** geboren op *Lichtmis* 1644, vernoemd naar de vader van de vader.
2. **RINSKE**, geboren op *St.Pieter* 1646, vernoemd naar de moeder van de vader.

Het gebruik van aanduidingen als Driekoningen, Vastenavond, Lichtmis, Sacramentsdag en Allerheiligen in de boeken van de gemeenten weerspiegelt het volksleven van de 17de en 18de eeuw, waarin, alle hervormingen ten spijt, de viering van deze dagen gehandhaafd bleef.

Curatoren over de kinderen waren Sweitse Adsers, Kuikhorne en Gerben Adsers, Hardegarij, *omen*, de twee broers van Harcke Adsers. Omdat Harcke Adsers en Eelck Nolles doopsgezind waren zullen de kinderen na de geboorte niet zijn gedoopt. Dat konden ze op volwassen leeftijd doen.

Harcke Adsers overleed al in 1647, want op 1 februari 1648 wordt Eelck Nolles vermeld als *Eelck Nolledr, weduwe van Harcke Adsers*. Harcke moet dan rond de 37 jaar zijn geweest. Eelck Nolles bleef achter met de twee nog jonge kinderen: Adser (3) en Rinske (1). Veelal hertrouwde de boerin die met jonge kinderen achterbleef, maar voor Eelck Nolles is daar niets van terug te vinden. Een jaar later in 1649 woonden Sweitse Adsers, zijn vrouw Bauck Feyckes en zontje Adser (13) nog altijd in Kuikhorne en waren zij de hoofdbewoners van de boerderij. Er liepen daar toen twee zontjes Adser rond, Adser Sweitses en Adser Harckes.

Uit de hypotheekboeken Tietjerksteradeel, 19 december 1649:

Oege Ryenckxz, wonende in de Kuikhorne, mede zijn vrouw Trijn Pytersdr, draagt over aan Switse Adsersz en Bauck Feyckesdr, echtelieden aldaar, het recht om f 640 te mogen innen.....

Hoelang Sweitse Adsers en zijn vrouw en zoon in Kuikhorne bleven is niet helemaal duidelijk. Misschien bleven ze wel totdat Adser Harckes, zoon van Harcke en Eelck, getrouwd was rond 1670 en zelf ook kinderen kreeg (generatie III). Rond die tijd is het gezin van Sweitse Adsers inmiddels verhuisd naar Veenwouden. Na hun vertrek werd Eelck Nolles de hoofdbewoner van de boerderij in Kuikhorne en werd haar zoon Adser Harckes nevenbewoner.

Eelck Nolles moet zijn overleden rond 1685 en was toen 65 jaar.

GENERATIE III (1644-1716)

Als oudste zoon van Harcke Adsers en Eelck Nolles werd in Kuikhorne **ADSER HARCKES** geboren, op Lichtmis 1644, dat is in februari.

Schaapherder op de weide, Aelbert Cuyp 1650

Adser Harckes was schaapherder, wordt vermeld, rond 1670. Het boerenbedrijf in Kuikhorne had landbouwgrond, maar ook woeste grond en veengrond in bezit. Het een kon in dienst staan van het ander. Schapen werden ingezet op de woeste gronden, vaak schrale heide- en zandgronden. Schapen zijn zowat de enige zoogdieren die de vegetatie lusten die in dit soort gebieden voorkomen. De mest van schapen is van zeer goede kwaliteit. Die mest werd om die reden dan ook gebruikt om de akker- en landbouwgronden mee te verbeteren. Dat niet alleen, schapen leverden liefst vijf verschillende producten: wol, mest, melk, vlees en huid. Daar kon boer Adser wel wat mee. Nog meer producten om te verhandelen.

In 1670 moet Adser om en nabij de 26 jaar zijn geweest, net getrouwd en voordat hij ging werken op de boerderij van zijn vader in Kuikhorne. Zijn vader was in 1647 jong overleden. Adser was nog maar 3 jaar. Na het overlijden van zijn vader woonden oom Sweitse Adsers, broer van zijn vader, en diens vrouw, tante Baukje Feyckes, en hun zoontje Adser nog op de boerderij in Kuikhorne. Oom Sweitse was als een vader, tante Baukje als een tweede moeder en hun zoontje en naamgenoot Adser als een oudere broer voor hem. Hoelang ze in Kuikhorne bleven wonen is onduidelijk, want op een gegeven moment verhuisden ze naar Veenwouden. Misschien bleven ze wel totdat Adser Harckes was getrouwd rond 1670 en zelf ook kinderen kreeg.

Even hierna moet oom Sweitse in Veenwouden zijn overleden. In het hypotheekboek Tietjerksteradeel, 10 mei 1674:

Adser Harckes, wonende in de Kuikhorne, mede voor zijn vrouw Siouck Douwes, verklaart f 800 tegen 4% rente schuldig te zijn aan Bauck Feyckes, weduwe van Swetse Adsers te Veenwouden.

Adser, rond de 30 jaar, heeft hier een schuld bij zijn tante Bauck Feyckes, weduwe van Sweitse Adsers. In tegenstelling tot zijn vader Harcke Adsers en zijn grootvader Adser Alberts bij wie geleend werd, leende Adser Harckes geld. Hieruit kan worden opgemaakt dat Adser zelf geen groot vermogen tot zijn beschikking had. Adser leende geld niet bij zijn moeder, maar bij zijn tweede moeder, zijn tante Bauck.

In deze verklaring staat nog dat Adser Harckes een vrouw heeft, met de naam **Siouck Douwes**. Sjouck Douwes werd geboren rond 1650 in Eestrum, dochter van Douwe Hendriks en Grietje Lieuwes. Douwe Hendriks wordt in 1655 vermeld als dorpsrechter in Eestrum. In de tijd van de Republiek had vrijwel elk dorp in Friesland een dorpsrechter. Hij moest belastingen innen en hij had een functie in de ordehandhaving in het dorp en het beslechten van conflicten. Douwe Hendriks had dus een vooraanstaande positie in Eestrum.

Eestrum ligt ten noordoosten van het Bergumermeer en ten zuidoosten van Kuikhorne, er niet al te ver vandaan.

Douwe Hendriks trouwde rond 1645 met Grietje Lieuwes en hertrouwde rond 1660 met Antje Bruchts. Kinderen uit het eerste huwelijk van Douwe Hendriks, geboren in Eestrum vanaf 1645: 1. Martjen, 2. Neeltje, 3. **Sjoukje**, 4. Hendrik. Kinderen uit het tweede huwelijk van Douwe Hendriks, geboren in Eestrum vanaf 1660: 5. Grietje, 6. Brucht, 7. Nieske, 8. Ytje. Sjouck was rond de 10 jaar toen haar eigen moeder overleed en haar vader hertrouwde met Antje Bruchts, en ze was rond de 19 jaar toen haar vader in 1669 overleed en haar stiefmoeder Antje Bruchts hertrouwde in 1670 in Eestrum met Egbert Simmes. Het is ook in dat jaar dat Sjouck Douwes het huis uit ging en trouwde met Adser Harckes.

Kinderen bekend van Adser Harckes en Sjouck Douwes, geboren vanaf 1670 zijn twee dochters:

1. **GRIETJE ADSERS**, vernoemd naar de echte moeder van de moeder.
2. **ANTJE ADSERS**, vernoemd naar de stiefmoeder van de moeder.

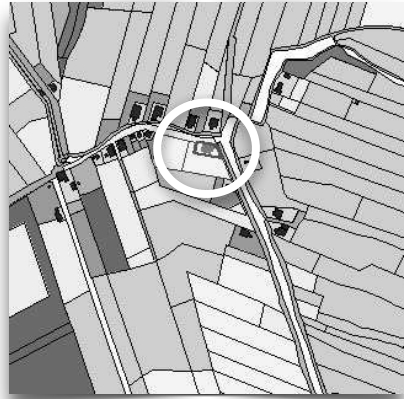
Opvallend is dat Eelck Nolles, de moeder van de vader, niet wordt vernoemd. In 1675 wordt Adser Harckes in Kuikhorne vermeld als *neistlizzer* of nevenbewoner, dat is iemand in hetzelfde huis als de hoofdbewoner, die een eigen huishouding heeft, en zijn eigen hoofd- en schoorsteengeld betaald. Adser is dan 31 jaar. Hoofdbewoner zal dan zijn moeder Eelck Nolles zijn.

Sjouck Douwes komt uit een familie die hervormd is en niet doopsgezind, zoals Adser Harckes en zijn moeder Eelck Nolles dat wel waren. Sjoucks vader Douwe Hendriks en stiefmoeder Antje Bruchts staan in 1667 als lidmaat ingeschreven in de Hervormde Gemeente Eestrum. In 1679 staat Siouck Douwes zelf geregistreerd als inkomend lid in de Hervormde Gemeente Bergum. Hier komen twee geloven op één kussen. Men kan zich voorstellen dat dat in de verhouding met moeder Eelck Nolles spanningen heeft gegeven. Adser Harckes richtte zich meer op de familie van zijn vrouw, dat blijkt uit dat hij als curator staat geregistreerd over de kinderen van Jan Hendriks Brobergen en Neeltje Douwes, en over de kinderen van Oege Djoerds en Martjen Douwes, waarbij de twee vrouwen Neeltje en Martjen Douwes zijn schoonzussen zijn, de zussen van Sjouck Douwes.

Het is niet te achterhalen of de dochters Grietje en Antje Adsers rond 1670 in de hervormde gemeente van Bergum zijn gedoopt. Het is pas vanaf 1679 dat er met de registratie in de kerkboeken van Bergum werd begonnen. Moeders wil was op kerkelijk gebied vaak wet en daarom is het aannemelijk dat de dochters wel hervormd zijn gedoopt. Grietje heeft zich later na haar belijdenis niet alsnog laten dopen, wat men in die tijd wel deed als men bij de geboorte niet was gedoopt. Dochter Antje Adsers, hervormd gedoopt of niet, koos eenmaal volwassen voor de doopsgezinde gemeenschap. Ze trouwde in 1690 in de kerk van de Doopsgezinde Gemeente Surhuisterveen met Nolle Sjoerds van Kuikhorne, later boer en koemelker in Surhuisterveen. Kinderen van Antje Adsers en Nolle Sjoerds, geboren in Surhuisterveen zijn vanaf 1690: 1. Siourd, 2. Adser (Andries), 3. Eelkje, 4. Siouck, 5. Doetie, 6. Hinke. Ze werden, zoals dat gaat binnen de doopsgezinde gemeente, op volwassen leeftijd gedoopt, maar ze trouwden later allemaal in de Hervormde Gemeente Surhuisterveen. Dat kon naast elkaar bestaan. Officieel trouwde men in de Hervormde Kerk, de algemeen erkende staatskerk, en deed men de huwelijksvoltrekking nog eens over binnen de eigen geloofsgemeenschap.

In het kadaster van 1832 is te zien waar exact de boerderij van de voorouders van Adser Harckes, later van hemzelf, heeft gestaan en wel precies in de hoek die de Kuikhornstervaart met de rivier Zwette daar maakt. De boerderij is dan in het bezit van zijn achterkleinzoon Gerrit Pieters, die in 1811 de naam HOEK (zonder uitgang-stra) aannam: Gerrit Pieters Hoek.

Maar hoe zag die boerderij van Adser Harckes eruit. Rond 1600 ging het in Friesland erg goed in de landbouw en waren voor de oogst grotere opslagplaatsen nodig. Aan de zijkant van de boerderij werd een stuk aangebouwd. Hierdoor ontstond de kop-hals-rompboerderij, waarbij het woongedeelte niet recht voor de schuur staat.

locatie 46 onder Bergum (**Kuikhorne**)
uit het kadaster 1832

Bij de stelpboerderij is schuur en woongedeelte onder één dak en de kop-hals-rompboerderij bestaat uit drie delen. Het woonhuis is de 'kop', de 'hals' is de keuken en de melkkamer en de 'romp' is de schuur. Deze boerderijen worden zowel gebruikt voor veeteelt als voor akkerbouw. Een veeteeltbedrijf is te herkennen aan het hogere voorhuis met de daaronder gelegen melkkelder en de stalraampjes in de schuur. Een akkerbouwbedrijf heeft een verlengd voorhuis voor een grotere graanopslagzolder en grotere ramen aan de achterkant van de schuur, die als dorsruimte werd gebruikt. In Oost-Friesland en in het westen van Groningen staan veel afgeleiden van de kop-hals-rompboerderij, waarbij de kop en hals van buiten niet gescheiden zijn. Ze worden daarom kop-rompboerderij genoemd. Er lijkt dan geen 'hals' te zijn, maar in de 'kop' zijn het woon- en werkgedeelte alsnog van elkaar gescheiden. Het zal zo zijn geweest dat de boerderij in Kuikhorne een kop-rompboerderij was, en die dan aan het water, met aanleg voor onder andere de turfschuit.